

**ODÚLAKÓ MADARAK VÉDELME
AZ MME BÖRZSÖNYI
HELYI CSOPORT TERÜLETÉN**

Dr. Havasi András egyetemi tanár emlékének

Szakmailag lektorálta: Schmidt András

Szerkesztette:

Nagy Csaba, 2010
MME 22. Börzsönyi helyi csoport odúprogram vezető
oducsaba@invitel.hu

Borító fotók: Nagy Csaba

Társszerkesztő: Mátéfy Szabolcs

Grafikus: Laskóy Andrea

Kiadta:

MME Börzsönyi Helyi
Csoport

Börzsöny Alapítvány
www.borzsony.org

Kiadást támogatta:

Börzsöny
Természetbarát és Hegymászó Egyesület
www.btthe.hu

Előszó

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület 22. számú Börzsönyi Helyi Csoportját 1975-ben alapította meg 12 lelkes, a hazai természetvédelemért elkötelezett madarász. Célterületünk a Börzsöny, valamint a Cserhát délnyugati vidéke. A 2004-ben létrehozott Börzsöny Természet- és Környezetvédelmi Közhasznú Alapítvánnyal karöltve dolgozunk több kiemelt fontosságú programunkban. Ezek egyike az odúlakó madarak védelmét szolgálja.

Programunkat 2003-ban indítottuk újjá 52 db „B” és „C” típusú odúval, amelyeket a Börzsönyben a Bajdázói-tó mellett helyeztünk ki. Ettől az évtől kezdve évente átlagban 120 db új odú került a Börzsöny és Naszály erdeibe, gyümölcsösökbe, kiskertekbe, iskola- és óvodaudvarokba, parkokba. Így 2009. évre már 750 db mesterséges odú segíti az odúlakó madarakat a könnyebb fészkelőhely találásban. A jövőben is célunk a lehetőségeinkhez mérten minél több új odú elhelyezése és a meglévők rendben tartása.

Az odútelepek egy része bemutató jelleggel működik óvodák, iskolák udvarában, tanösvények mentén, színesíti az erdei iskolák programjait és előmozdítja a gyerekek környezettudatos nevelését.

Az elmúlt években több mint 10 madárfaj fészkel odúinkban, gyakori vendég a széncinege, kék cinege, örvös légykapó, ritkább fészkelő a csuszka, barátcinege, fenyvescinege, seregély, igen ritka, de előfordult a közép fakopáncs és a vörösbegy is. A kiskertekben, gyümölcsösökben a mezei és házi veréb a gyakoribb faj. Lakóházak között a házi rozsdafarkú is megtelepedett. Ez a kis füzet közel egy évtizedes munka eredményeit próbálja meg néhány oldal terjedelemben összegezni. Célunk az volt, hogy egy – a terepen is könnyen használható – határozót adhassunk azoknak a lelkes madarászoknak a kezébe, akik a mesterséges odúk kihelyezésével szeretnének segíteni a természet fajgazdagságának megőrzésében.

Sok sikert és a természetben/természetért végzett eredményes, hasznos munkát kívánunk! Köszönettel tartozunk a Börzsöny Természetbarát és Hegymászó Egyesületnek, hogy az „Új Magyarország Fejlesztési Terv” keretén belüli együttműködés kapcsán anyagi segítséget nyújtott a kiadvány megvalósulásában.

Pályázat kódszáma: KEOP-6.1.0/A/09-2009-0026

Kedvezményezett adatai: Börzsöny Természetbarát és Hegymászó Egyesület
1031 Budapest, Vitorla utca 13.

Megvalósítási időszak: 2009.09.01 - 2010.08.31.

AZ ODÚTELEPÍTÉS FONTOSSÁGA

A fa belsejében költeni biztonságos, mivel az időjárás viszontagságai ellen (eső, szél) éppen úgy védelmet nyújt, mint a ragadozók egy része ellen. Ezt a hazánk területén költő madarak közül mintegy harminc faj ismerte fel.

A természetes odúk, üregek többféleképpen jöhetnek létre:

Az evolúciós fejlődés során a harkályféléknél alakult ki az a fészkepítési szokás, hogy erős, hegyes csőrük segítségével mélyedéseket vájjanak a fa belsejébe. Erre a produkcóra rajtuk kívül semmilyen más madárfaj nem képes. A harkályok által készített, majd elhagyott üregek ideálisak több más madárfaj fészkelésére is, de előszeretettel használják a többnyire éjszakai életmódot folytató pelefafajok is nappali búvóhelynek, vagy téli menedéknek. A rovarok közül nem egy darázs faj szintén szívesen költözik a különféle odúkba. A fák törzsében a harkályok segítségével is létrejöhetnek kisebb-nagyobb üregek, például kikorhadással. Ezek némelyikének mérete már alkalmas a nagytestű madarak számára is, mint amilyen többek között a macskabagoly.

Fotó: Nemes László András

Erdeinkben a leggyakoribb az úgynevezett „B” odúnak megfelelő méretű harkályodú, melynek bejárónyílása 32-35 mm. A Magyarországon honos kilenc harkályfajból a közép, balkáni, és fehérhátú fakopáncs kb. ekkorát készíti, így az odút nem készítő, de azokban fészkelő madarak közül ezt a típust használják a legtöbben: többek között a cinegefajok, légykapók, verebek, csuszkák, nyaktekercsek. Egy fakitermelés során hirtelen szűnik meg sok állat élőhelye, fészkelési lehetősége! Mivel ilyenkor az említett 32-35 mm-es röpnílású odútípusból tűnik el a legtöbb, így értelemszerűen ezeket kell a legnagyobb arányban pótolnunk.

A természetvédelem gyakorlatában évtizedek óta alkalmazott módszer különféle mesterséges odúk kihelyezésével segíteni az odúlakó madarak szaporodását, mindezt elsősorban olyan élőhelyeken, ahol az emberi tevékenység nem, vagy csak korlátozott mértékben teszi lehetővé az odúk természetes képződését. A jó fészkelő sajátosságait könnyen le tudjuk utánozni: elég, ha megpróbáljuk „másolni” a természetet, így a „B” típusú odú esetében a nagy fakopáncs „munkáját”. Madaraink ezeket ugyanolyan szívesen veszik majd birtokukba, mint egy eredetit.

Fotó: Nagy Csaba

AZ ODÚTELEPÍTÉS CÉLJAI

- Fészkelőhelyek biztosítása az odúlakó madarak számára elsősorban olyan területeken, ahol nincs, vagy csak csekély mennyiségben áll rendelkezésre megfelelő számú természetes odú,
- Rendszeres ellenőrzés, amely további ismereteket nyújt az ott fészkelő madarokról és emlősökről (ennek érdekében nyitható tetejű odúkra van szükség),
- Az új ismeretek birtokában a madárvédelem további lehetőségeinek kidolgozása a természet sokszínűségének megőrzése érdekében.

A MESTERSÉGES ODÚTÍPUSOK JELLEMZÉSE

A következőkben bemutatjuk, hogy milyen főbb odútípusokat használunk a mesterséges telepek létrehozásánál. Mesterséges odútelepről abban az esetben beszélünk, ha az adott fás élőhelyen több odút helyezünk ki egymástól meghatározott távolságra.

„A” típusú mesterséges odú:

JELLEMZÉS: A kistermetű cinegefajok (kék, barát-, fenyvescinege) jellemző odútípusa. Ebből kizárhatók a nagyobb termetű madárfajok, mint a széncinege, csuszka, mezei, házi veréb stb. Berepülő nyílása kör alakú, átmérője 26-27 mm. Belső alapterülete legalább 10x10 cm.

ELHELYEZÉS: 1,5 - 3 m magasan, függesztve.

„B” típusú mesterséges odú:

JELLEMZÉS: A leggyakrabban használatos típus a mesterséges odútelepeken. Alkalmas többek között széncinege, csuszka, mezei veréb, örvös légykapó és nyaktekercs számára. Berepülő nyílása kör alakú, átmérője 32 mm. Belső alapterülete legalább 12,5x12,5 cm.

ELHELYEZÉS: 1,5 - 8 m magasan, függesztve vagy akár fatörzshöz rögzítve

„C” típusú mesterséges odú:

JELLEMZÉS: Alapterületre és külső méretre a „B” típusú odúhoz hasonlít, de nem kerek a berepülő nyílása. Azoknak a fajoknak kedvez, amelyek szeretnek kilátni költés közben, mivel hasonló üregekben, repedésekben költenek. Ezt kedveli a szürke légykapó, a vörösbegy, a barázdabillegető, a kerti és a házi rozsdafarkú. Bejárati nyílása legalább 10x10 cm. Belső alapterülete legalább 12,5x12,5 cm legyen.

ELHELYEZÉS: Fajtól függően 0,5 - 8,0 m magasan.

„D” típusú mesterséges odú:

JELLEMZÉS: Az odú a „B” típusú odúra hasonlít, csak a méretei nagyobbak. Ebbe az odúba a szalakóta és a búbosbanka is jól megtelepíthető, de használható seregély számára is. Megfelelő méretű berepülő nyílással füleskuvik és kék galamb részére is alkalmas. A bejárat átmérője a megtelepítendő fajtól függően 46-140 mm között változik. Belső alapterülete legalább 20x20 cm.

ELHELYEZÉS: A megtelepítendő fajtól függően változatos módok ismertek. Például: épületekre, öreg, nagy fákra (főleg felhagyott gyümölcsösökben), oszlopokra, legalább 2 - 8 m magasán.

Fakuszodú:

JELLEMZÉS: Háromszög alaprajzú farönk- vagy deszkaodú, amelynek nem az előlapján, hanem az oldalán van berepülő nyílása, méghozzá mindkettőn. Ez lehet szögletes vagy hasadékalakú. Ez az odú kifejezetten a fakuszfajok számára készül. A bejárat rész 2-3 cm széles és 5-6 cm magas. Fontos, hogy a törzsre erősített odúk nyílásai közvetlenül a fa kérge mellett legyenek, erre a madár sajátos életmódja miatt van szükség!

ELHELYEZÉS: Az odút a hegyvidéki tölgyesekben, ártéri fűz-nyár ligeterdőben helyezik el, a fa törzséhez rögzítve kötöződróttal. Magassága 0,5 - 1,5 m között változik.

FIGYELEM! A dróton minden évben lazítsunk egy keveset, követve a fa növekedését! Ezzel megelőzhetjük annak sérülését, esetleg pusztulását.

Macskabagolyodú:

JELLEMZÉS: Hat-nyolcszögletű odú. Az átmérője 30-35 cm. Oldalainak magassága 30 - 40 cm között változik. Bejárat nyíladék az odú tetején található, így utánozza az öreg fák hasadékát. A ferdén elhelyezett tetőre alulról tükröt rögzíthetünk, így megfelelő szögben távcső segítségével könnyen megfigyelhetjük a későbbi költéseket.

ELHELYEZÉS: Nagyobb bükkösökben, tölgyesekben, túlevelű erdőben, nyíladék mentén, esetleg idősebb gyümölcsösben helyezük ki. A kihelyezés minimális magassága legalább 8 m. Főként macskabagoly foglalja el ezt az odút.

Odú fotók: Nagy Csaba

A KÖVETKEZŐ TÁBLAZATOK ÖSSZEFOGLALJÁK NÉHÁNY ISMERTEBB MADÁRFAJ MESTERSÉGES ODÚJÁNAK AJÁNLOTT MÉRETEIT.

1. Kör alakú röpnílással készült odúk adatai:

Madárfaj	Odú típusa	Alapterület (belül) cm	Mélysége a berepülőnyílás aljától cm	Berepülőnyílás mérete mm	Kihelyezés magassága m
Barátcinege	A	10x10	18	27	1,5 - 2
Kék cinege	A	10x10	18	27	1,5 - 2
Fenyvescinege	A	10x10	18	27	1,5 - 2
Széncinege	B	12,5x12,5	20	32	1,5 - 8
Csuszka	B	12,5x12,5	20	32	2 - 8
Házi veréb	B	12,5x12,5	20	32	2 - 4
Mezei veréb	B	12,5x12,5	20	34	1,5 - 4
Nyaktekercs	B	12,5x12,5	20	32	1,5 - 6
Örvös légykapó	B	12,5x12,5	20	32	1,5 - 10
Szürke légykó	B	12,5x12,5	20	32	1,5 - 10
Füleskuvik	D	20x20	35	35 - 60	2 - 8
Szalakóta	D	20x20	35	55 - 60	2 - 6
Búbosbanka	D	20x20	35	55 - 60	2 - 6
Seregély	D	15x15	20-25	46 - 60	2 - 8
Kék galamb	D	25x25	40	140	3 - 8

2. Félig nyitott előlappal készült odúk adatai:

Madárfaj	Odú típusa	Alapterület (belül) cm	Mélysége a berepülőnyílás aljától cm	Berepülőnyílás mérete mm	Kihelyezés magassága m
Macskabagoly	Macskabagoly odú	30x30	40	180x180	5 - 8
Házi rozsdafarkú	C	12,5x12,5	12	60x125	2 - 5
Kerti rozsdafarkú	C	12,5x12,5	8	60x100	1,5 - 5
Barázdabillegető	C	12,5x12,5	8	60x100	1 - 4
Ökörszem	C	11x11	7	60x110	0,5 - 1
Vörösbecs	C	12,5x12,5	10	60x80	0,5 - 1,5

ODÚTELEP LÉTREHOZÁSÁNAK SZEMPONTJAI

Mesterséges odútelepet gyakorlatilag bárhol létrehozhatunk, ahol fák, facsoportok találhatóak: kertek, parkok, erdővédő sávok, intenzív gyümölcsösök, természetes és művelt erdők.

Amennyiben új odútelepet létesítünk, a következő szempontokat tartjuk szem előtt:

A legfontosabb, hogy az új odúk kihelyezését ősszel kell végezni, mivel a madarak a tél folyamán megismerkednek az odúkkal, ezáltal segítünk nekik a teletésben. Ősszel, a lombhullatás után könnyebben át tudjuk látni az erdőt, ezért az odúk sorrendjét is egyszerűbb tervezni. A kora tavaszi telepítés ellen szól, hogy a madaraknál ekkor már elkezdődik a revírek foglalása, de ettől függetlenül, sohasem késő odúkat elhelyezni! A nyár alkalmatlan új odúk kihelyezésére, ekkor inkább új odúk gyártásával legyünk elfoglalva, így felkészülhetünk az őszi telepítésekre, vagy az esetleges cserékre. Odútelep létesítésénél olyan helyet keressünk, ahol tapasztalhatóan kevés a természetes odú: ezek fiatal, művelt szálerdők, erdővédő sávok, gyümölcsösök. De valójában minden fás terület alkalmas odúk elhelyezésére. Továbbá figyeljünk arra, hogy a kiválasztott területen lehetőleg kevés legyen a bokros aljnövényzet, mivel a bokrok kilombozódása után nehezen fogjuk az odúkat megtalálni az ellenőrzések alkalmával.

A későbbi ellenőrzésekre gondolva előnyös törekednünk arra, hogy a tervezett telep a lakóhelyünkhöz közel essen és a kihelyezett odúk könnyedén lejárhatók legyenek. Mindenképpen készítsünk kihelyezési tervet, majd a végleges útvonalról térképet az odúk számozott helyének megjelölésével. Ez azért fontos, mert ha valami okból kifolyólag nem áll módunkban az ellenőrzéseket elvégezni, akkor ezt más is meg tudja tenni helyettünk a térkép segítségével!

Ha kiválasztottuk a területet, célszerű a tulajdonviszonyoknak utánanézni, az esetlegesen szükséges engedélyeket beszerezni vagy legalább a tulajdonost tájékoztatni – megbeszélni vele a terveinket.

Az odútelepek zömét a „B” típusú odú alkotja, hiszen az ezeket elfoglaló fajok a leggyakoribbak. Majd ezt követi az „A” típus, amiből csak minden 5-6. „B” után tegyünk egyet és csak minden 20-25. odú legyen „C”, esetleg „D” típusú. Az odúkat mindenképpen a kihelyezés és a lejárás

sorrendje szerint sorsámozzuk, lehetőleg a hátoldalán, olyan festékkel, amelyet az évek múlásával is le tudunk olvasni.

Egy-egy telep nagyságát, az odúk számát befolyásolja az adott erdő kora és típusa - egy fiatal, zárt erdőbe több (30 méterenként elhelyezve), míg egy idősebb, nyitottabb erdőbe kevesebb odú kell (50 méterenként elhelyezve), mivel itt több lehet a ter-

Fotó: Kazi Róbert - Odútelep létesítése a Börzsönyben

mészetes. A 25-30 db odúból álló telep kialakítása a legideálisabb. A kihelyezett fészkek odúk röpnílásukkal mindig az uralkodó széliránynak ellentétesen álljanak, így általában délre vagy keletre nézzenek. Ezt a terület kitettsége, az uralkodó helyi szél iránya módosíthatja. Az odúk elhelyezési magasságát az adott típus és a várható madárfaj határozza meg! Az odúk lehetőleg egyenesen álljanak, esetleg kissé előre dőlve. A hátra, vagy oldalra dőlő odú nem jó, mivel a berepülő níláson beverhet az eső.

A kihelyezést a kisebb odúk esetében legegyszerűbb egy megfelelő méretű villás bot segítségével végezni, amellyel könnyedén le- és fölakasztjuk az odút a fára.

Ezzel a módszerrel lehetőségünk nyílik az odút a törzstől távolabb is elhelyezni, így azt akár a korona egyik alkalmas ágvillájára is tehetjük. Ebben az esetben ügyeljünk arra, hogy a túl erős szél le ne sodorja. A himbálódzás nem zavarja a madarakat. Ha megfigyelünk egy természetes odút, láthatjuk, hogy annak röpnílását még vegetációs időszakban sem takarják ágak, gallyak, levelek - tehát onnan és oda szabad kilátás nyílik a madár számára. Fontos, hogy erre figyeljünk, a berepülőnílás mindig maradjon szabadon!

Fotó: Nagy Csaba - Odú kihelyezése villás bot segítségével

AZ ODÚTELEP KEZELÉSE, ADATOK RÖGZÍTÉSE

A mesterséges odúk elhelyezésének elsődleges célja a fészkelési lehetőségek kibővítése az odúlakó madarak számára. Az ellenőrzéseket úgy végezzük, hogy az a lehető legkevesebb zavarással járjon. A költési szezonban évente legalább két alkalommal vizsgáljuk meg a telepeket, de pontosabb eredményeket értelemszerűen akkor kapunk, ha ennél többször látogatunk ki a terepre: ilyenkor gyűjtjük együtt a fajokra, a tojások és a fiókák számára vonatkozó adatokat is, amiket a terepnaplóba kell feljegyeznünk. A takarítási és karbantartási munkákra kora tavasszal és/vagy késő ősszel kerítsünk sort.

Az évenkénti, rendszeres ellenőrzések során a következő séma szerint célszerű eljárnunk:

Először is egy jó tanács: mielőtt leasztanánk az odút, mindig kopogtassuk meg alulról. Nem ritkán lódarazsakat, vadméheket találunk benne! Ebben az esetben célszerű azt békén hagyni, nem bolygatni és a későbbiekben is elkerülni! Ezeket az odúkat csak a novemberi takarításkor tegyük rendbe. Ha mégis darázs- vagy méhcspést szenvedünk, célszerű nagy adag kalcium bevitelével (pl. pezsgőtabletta formájában) enyhíteni a tüneteket. Túlérzékenység esetén haladéktalanul forduljunk orvoshoz!

1. ellenőrzés: március utolsó hete (időjárástól függően), ekkor már találkozhatunk csuszka-fészkekkel. Ebben az időben az esetleg szükséges takarításokat, karbantartásokat még elvégezhetjük.

2. ellenőrzés: időpontját április 10-15. közé érdemes tervezni. Ekkor még általában nem teljesek a fészkek, a madarak gyakran még nem is ülnek a tojásokon. A cinegék esetében azt tapasztaljuk, hogy még csak a fészkek van készen. Nagyon óvatosan nyúlunk bele, és esetleg már érezhetjük, hogy abban fészkekanyaggal betakart tojások vannak (a cinegére az a jellemző, hogy a kotlás megkezdése előtt betakarják a tojásokat, hogy elrejtse a betolakodók elől). Nyugodtan hozzányúlhatunk a tojásokhoz is, a madarak nem érzik meg a szagunkat, ugyanis szaglásuk gyakorlatilag nincs. A tapasztaltakat minden odú esetében jegyezzük le (kész fészkek, tojás esetén a darabszám, és ha felismerjük, a faj, stb.).

3. ellenőrzés: a 2. ellenőrzést követően, 14 - 20 nap elteltével végezzük. Ez május első hetére essen. Számoljuk meg a fiókákat, de ha hűvös az idő és a tojó a fészken ül, ne ugrasszuk le. Ilyen esetben csak azokat az adatokat regisztráljuk, ahol a madár nem ül a fészken.

4. ellenőrzés: a 3. ellenőrzést követően 14 - 20 nap elteltével esedékes. Ez május közepére - második felére essen. Ekkor már akad egy kis plusz feladatunk is: ha elhagyott fészket találunk az odúban, dobjuk ki belőle. Elhagyott fészkek az, amelyből kirepültek a fiókák, ez az előző ellenőrzések adataiból kiderül, vagy szemmel látható, hogy a fészket a fiókák elhagyták, azaz letaposták, és ezt ürülék és táplálék maradványok jellemzik. Az odúban költő valamennyi madárfaj fiókái a kelés után 14-20 nap múlva elhagyják a fészket és nem is térnek vissza. A költés során az odúban elszaporodnak az élősködők, amelyek a régi fészkekkel együtt akadályozhatják ugyanannak, vagy egy másik párnak a másodköltését. A tapasztaltakat szintén jegyezzük le.

5. ellenőrzés: a 4. ellenőrzést követően újabb 14 - 20 nap elteltével tegyük meg. Ez június elejére - közepére essen. Ekkor már nagy valószínűség szerint a második költést találjuk az odúban - esetleg a megkésett első költéseket.

6. ellenőrzés: az 5. ellenőrzést követően, kb. 20 nap elteltével végezzük. Ez június vége - július első felére essen, az adatokat rögzítsük.

7. ellenőrzés: látogatásának időpontja novemberben legyen! Ekkor kell kitesztálnunk az odúkat és elvégezni az esetleges karbantartásokat. Szükség szerint lenolajjal kezeljük a külső felületet, belülről TILOS az odút bekenni! Ha az odú beázik, törött stb., feltétlenül javítsuk ki a helyszínen, ha ez nem megy, akkor cseréljük le egy újra! Ennek tényét célszerű feljegyezni.

Az adatokat minden esetben az erre a célra kidolgozott **Mesterséges fészkek odú telepek terepnapló**-ban jegyezzük fel! A terepnapló kitöltésével kapcsolatos tudnivalókat megtaláljuk annak hátsó lapjain, ezért csak a fészkelő faj jelölésére térnék ki külön, hogy mindenki pontosan és egységesen jelölje azokat.

A költési időszak után az adatokat rögzíteni kell a www.odu.mme.hu honlapról is elérhető odú-online adatbázisban: <http://oduatbazis.mme.hu/odutelepek/showlist>. A regisztrálás után a további útmutatások szerint járjunk el. A betelt naplót időben juttassuk el a programvezetőhöz, helyettük újat küldünk.

A MESTERSÉGES ODÚBAN ÉS KÖLTŐLÁDÁBAN GYAKRAN MEGTELEPEDŐ FAJOK MEGNEVEZÉSEI:

Faj	Javasolt rövidítés	A faj kódja (madaraknál HURING)	Latin név
Barátcinege	bc	PARPAL	Parus palustris
Barázdabillegető	bab	MOTALB	Motacilla alba
Búbosbanka	bub	UPUEPO	Upupa epops
Búbos cinege	búc	PARCRI	Parus cristatus
Cinege sp	cisp	PARUSP	Parus sp.
Cuszka	csu	SITEUR	Sitta europaea
Darazsak	da	VESPPSP	Vespidae
Erdei pele	epel	DRYNIT	Dryomys nitedula
Fakusz sp	fasp	CERTSP	Certhia sp.
Fenyvescinege	fec	PARATE	Parus ater
Füleskuvik	fül	OTUSCO	Otus scops
Házi rozsdafarkú	hr	PHOOCH	Phoenicurus ochruros
Házi veréb	hv	PASDOM	Passer domesticus
Hegyi fakusz	hefa	CERFAM	Certhia familiaris
Kék cinege	kc	PARCAE	Parus caeruleus
Kerti pele	kepel	ELIQUE	Eliomys quercinus
Kerti rozsdafarkú	kero	PHOPHO	Phoenicurus phoenicurus
Kis légykapó	kl	FICPAR	Ficedula parva
Kormos légykapó	kol	FICHYP	Ficedula hypoleuca
Kormosfejű cinege	koc	PARMON	Parus montanus
Légykapó sp	lsp	FICESP	Ficedula sp.
Macskabagoly	mb	STRALU	Strix aluco
Mezei veréb	mv	PASMON	Passer montanus
Nagy pele	napel	GLIGLI	Glis glis
Ökörszem	ös	TROTRO	Troglodytes troglodytes
Örvös légykapó	öl	FICALB	Ficedula albicollis
Őszapó	apó	AEGCAU	Aegithalus caudatus
Pelefélék	pesp	MYOXSP	Myoxidae
Rövidkarmú fakusz	rofa	CERBRA	Certhia brachydactyla
Seregély	ser	STUVUL	Sturnus vulgaris
Szalakóta	szal	CORGAR	Coracias garrulus
Szencinege	szc	PARMAJ	Parus major
Szürke légykapó	szl	MUSSTR	Muscicapa striata
Vörösbegy	vöb	ERIRUB	Erithacus rubecula

A GYAKORIBB ODÚLAKÓ FAJOK BEMUTATÁSA

Szécinege (*Parus major*)

Közismert állandó madarunk, a cinegék közül a legnagyobb termetű faj. Kora tavasszal gyakran hallhatjuk a szécinege „nyitni-kék” hangját. A hímek énekrepertoárja rendkívül változatos. A hím sárga alsótestének közepén végigfutó hosszanti fekete csík szélesebb, mint a tojónál. Számára a legmegfelelőbb élőhely a lomberdő, azok közül is inkább az idősebb tölgyesek. Ennek hiányában rendszeresen költ fenyvesekben, égererdőkben, gyümölcsösökben, parkokban, kiskertekben, lakóparkokban, akár lakótelepeken is. Egyetlen madárfajunk, amelynek nevében a szén szó szerepel.

FÉSZEK: Gyökér és durva fűszál alapon mohával, főleg állati szőrrel és egyéb puha anyaggal béleli. A fészket csak a tojó építi.

TOJÁSAINAK SZÁMA: (6-) 8-10 (- előfordul 15) db. Ezek fehér alapon vörhenyesen mintázottak. A mintázat színe és sűrűsége a tápláléktól és a költés számától függhet. Méretük a legnagyobb a cinegék között: 18 x 13 mm.

Fotó: Potyó Imre

Fotók: Nagy Csaba - Csupasz és tokos szécinege fiókák

KÖLTÉSI PERIÓDUS/ KOTLÁS HOSSZA: Az első tojásokat az időjárástól és a tengerszint feletti magasságtól függően április elejétől közepéig rakja le. Ez az első költés kezdete. A populáció egy része másodszor, május végén - június elején újra kezdi a költést. Minél sikeresebb az első költés, annál kevesebb pár kezd másodikba. A kotlás az utolsó tojások lerakása előtt 1-3 nappal kezdődik. A kotlás hossza: 13-14 nap. Az első fióka kikelését követően 2-3 napon belül kikel a többi is. Csak a tojó kotlik. Ha elhagyja a fészket, betakarja a tojásokat.

FIÓKANEVELÉS HOSSZA: 15-22 nap között változhat. A fiókákat mindkét szülő felváltva eteti. Egy-egy fészkelj felnevelése során a szülők akár 10 000 alkalommal is hoznak eleséget a fiókáknak. A költési időszakban tápláléka hernyókból, lepkékből, egyéb rovarokból áll. Télen az olajos magvakat is elfogyasztja.

VÉDELEM: Nagyfokú alkalmazkodóképességének köszönhetően minden odútelepen megtalálható, mint az egyik domináns költőfaj. Számára a „B” típusú, 32 mm berepülőnyílású odú a megfelelő.

Fotók: Nagy Csaba - A szécinege tojásainak mintázata változatos

Fotó Nagy Csaba - Kirepülés előtti szécinege fiókák

Kék cinege (Parus caeruleus)

A kék cinege a széncinegénél kisebb termetű, fejtetője kék, alsóteste sárga. A hím és a tojó nagyon hasonló. A fiataloknál halványabbak a színek. Állandó madarunk. Ősztől tavaszig más cinegefajokkal csapatokba verődve kóborol. Legmegfelelőbb élőhelyei az idősebb lombdők. Mindenhol megtalálható és költ, ahol a széncinege is, de a kiskertekben ritkább és állománya kisebb, mint a széncinegéé. Egyik érdekes, régies neve a „bóha cinege”, mely a madár kicsiny termetére és mozgékony természetére utal.

FÉSZEK: Csak a tojó építi gyökér és fűszál alapra. Sok mohát használ. Állati szőrrel és egyéb puha anyaggal béleli.

TOJÁSAINAK SZÁMA: Általában (7-) 10-13 (- előfordul 16, ha több tojó összetojik egy fészekbe). Tojásai kisebbek, mint a széncinegéé. Mintázatuk szintén fehér alapon vörhenyes. Méretük: 12x16 mm.

Fotó: Potyó Imre

Fotók: Nagy Csaba - Csupas és tollas kék cinege fiókák

KÖLTÉSI PERIÓDUS/ KOTLÁS HOSSZA: Az első tojásokat április elejétől közepéig rakja le, de mindig néhány nappal előbb, mint a széncinege. A párok közül néhány május végén - július elején újra költ. A kotlás az utolsó tojások lerakása előtt kb. két nappal kezdődik. Csak a tojó kotlik 13-16 napig, ami esős időben elhúzódhat 21 napig is. Az első fióka kikelését követő 2-3 napon belül a többi is kikel.

FIÓKANEVELÉS HOSSZA: 17-18 napig (csapadékos időjárás esetén akár 23 napig) tart. Mindkét szülő etet. Egy-egy fészekalj felnevelése során 6-7 000 alkalommal is hoznak eleséget a fiókáknak. Tápláléka ebben az időszakban hernyókból, lepkékből és egyéb rovarokból áll.

VÉDELEM: A szén- és kék cinege közös élőhelyük miatt a fészkelési helyekért és bizonyos esetekben a táplálékért is versenyezhetnek. Ezért célszerű, hogy az odútelepen minden 5-6. fészek-odúnak „A” típusú, 26-27 mm berepülő nyílása legyen.

Fotó: Nagy Csaba - A kék cinege tojásai fehér alapon ritkábban mintázottak

Fotó: Nagy Csaba - Kirepült kék cinege fióka szüleit keresi

Barátcinege (*Parus palustris*)

Hasonló nagyságú, mint a kék cinege, de a színezése eltér. Felül szürkésbarna, alul piszkosfehér, fekete a fejtetője és a torokfoltja. Állandó madarunk. Kedveli a bükk- és tölgyerdőket. Egyes erdőkben is költ, de a zárt fenyveseket kerüli. Alkalmanként megtelepszik gyümölcsösökben és erdőszéli kertekben is. Egyedszáma jóval kisebb, mint a hasonló helyen élő szén- és kék cinegéné, nagyobb területet (1,5-2,0 ha) tartanak a párok. Nevét jellegzetes fekete fejről kapta - erre utal a barát elnevezés.

Fotó: Nagy Csaba

FÉSZEK: Ellentétben a szén- és kék cinegével moha alapra építi és főleg állati szőrrel béleli. A fészket csak a tojó építi.

TOJÁSAINAK SZÁMA: (5)-7-9 (-11) db. Tojásai kb. akkorák, mint a kék cinegéné, szintén fehér alapon vörhenyesen mintázottak, csak ritkább a mintázat, méretük: 16 x 13 mm.

Fotó: Nagy Csaba - A barátcinege tojásainak mintázata hasonlít a széncinege tojások mintázatához

Fotók: Nagy Csaba - Csupasz és tollasodó barátcinege fiókák

KÖLTÉSI PERIÓDUS/ KÖTLÁS HOSSZA: Az első tojásokat néhány nappal előbb rakja, mint a szén- és kék cinegék. Ritkán van másodköltése. A kötlás hossza: 13-17 nap. Csak a tojó kotlik.

FIÓKANEVELÉS HOSSZA: 16-21 nap között változhat. A fiókákat mindkét szülő felváltva eteti. Egy-egy fészkelj felnevelése alatt akár 15 - 20 ezer alkalommal is hozhatnak eleséget a fiókák számára. Tápláléka hasonló a szén- és kék cinegéhez, hernyókból, lepkékből és egyéb rovarokból áll a költési időben.

VÉDELEM: Ritkán költ mesterséges odúban. Az „A” típusú odúval kell számolni, de elfoglalja a „B” típusút is ennek hiányában.

Fotó: Nagy Csaba - Tollas barátcinege fiókák

Fenyvescinege (Parus ater)

A széncinege fekete-fehér hasonmása, de annál kisebb termetű faj. Hasonlóan fekete a feje és nagy fehér pofafoltja van, valamint fehér szárnycsíkja. Ha hátulról látjuk, nagy fehér tarkófoltjáról könnyedén megismerhető. Idősebb fenyőállományokban, főleg lucosban, erdei fenyvesben, de szárazabb helyeken fekete fenyvesben is költ. Fenyővel egyes erdőkben és parkokban is előfordul, és újabban egyre gyakrabban tapasztalják fészkelését bükkösben és gyertyánosban is. Nevét is arról kapta, hogy elsődleges tartózkodási helye a fenyves, vagy a fenyővel kevert erdők.

FÉSZEK: Vastag, erősen tömörített moha alapra építi, amelyet állati szőrrel és finom növényi rostokkal bélel. A csésze 4-5 cm átmérőjű és 3-4 cm mély. A fészket csak a tojó építi.

TOJÁSAINAK SZÁMA: 7-9 (- ritkán 12) db. Tojásai kisebbek a barátcinege tojásainál. Méret: 15 x 12 mm. A nem teljes fészkeljat a tojó távozás előtt betakarja.

KÖLTÉSI PERIÓDUS/ KOTLÁS HOSSZA: Évente általában kétszer költ. Az első tojásokat április első harmadában rakja, így az első költés május közepéig – végéig tart. Ekkor kezdődik a másodköltés.

Fotó: Nehézy László

Fotó: Nagy Csaba - A fenyvescinege tojásai

A kotlás hossza: 14-18 nap.
Csak a tojó kotlik.

FIÓKANEVELÉS HOSSZA: 16-21 nap között változhat. A fiókákat mindkét szülő felváltva eteti. Táplálékát aknázómoly-lárva, lucfenyőlevél-darázs, szőlődarázs, araszolóhernyók, vagy egyéb fenyőkárosítók képezik.

VÉDELEM: Ritkán költ mesterséges odúban. A fenyvesekben, vagy fenyővel egyes erdőkben, főleg „A” típusú odúval telelithető.

Fotó: Nagy Csaba - Tokosodó fenyvescinege fiókák

Fotó: Nagy Csaba - Tollasodó fenyvescinege fiókák

Csuszka (*Sitta europaea*)

A verébhez hasonló termetű, erős csőrű, rövid farkú madár. Felsőteste kékszürke, alul rozsdás-barna, a csőrétől indulva a szemén át fekete csík húzódik. A hím színei élénkebbek, mint a tojóé. Állandó madarunk. Főként az öreg lombdőkben, egyes erdőkben, ritkábban tűlevelű erdőkben fészkel. A párok egész évben összetartanak és rendkívül területhűek. A csuszka neve a régies csuszkál névből származik, ami a madár mesteri mozgására és harkályszerű kúszására utal. Hosszú, erős ujjával megkapaszkodva, fejjel lefelé is biztonságosan tud közlekedni a fák törzsén.

FÉSZEK: Jellegzetes, rendetlennek tűnő. Fakérget, hánccsot és leveleket hord össze, amelyeket apró pikkelyek, szálak formájában rak a fészekbe. Külön fészekcsészét nem épít.

TOJÁSAINAK SZÁMA: (4-) 6-8 (- ritkán 13) db, nagy barnás foltokkal, nagyobbak a szécinege tojásainál. Elég jellegzetesek, és mivel nem épít fészekcsészét, így az apró fészekanyag-pikkelyek között figyelhetők meg. Méretük: 20x14 mm.

Fotó: Potyó Imre

Fotó: Nagy Csaba - Tokosodó csuszka fiókák

KÖLTÉSI PERIÓDUS/ KÖTLÁS HOSSZA: Évente csak egyszer költ. A hazai odúlakó énekesek közül a legkorábban rakja tojásait. Március végén - április elején már teljes a fészekalja. A tojót az utolsó tojás lerakásakor kezdi a költést. A kötlás hossza: 14-18 nap.

FIÓKANEVELÉS HOSSZA: 23-25 nap között változhat. A fiókákat mindkét szülő eteti, főleg mezei poloska lárvákkal, különböző hernyókkal, pókokkal és kisebb bogarakkal.

Fotó: Nagy Csaba - Tollas csuszka fiókák

VÉDELEM: „B” típusú mesterséges odúban megtelepíthető, amelynek nyílását sárral a tojót saját méretére szűkíti. Gyakran az odú más nyílásait is betapasztja, ezért a csuszka által elfoglalt odú messziről is jól felismerhető. A sártapasztás következtében az odú teje rögzülhet az oldalakhoz, ezért óvatosan nyissuk fel, mert a behulló sár össze is törheti a tojásokat! Várhatóan a következő években is ugyanazt az odút foglalja el a pár.

Fotó: Nagy Csaba - A csuszka tojásai a levelek és fakérgék között, fészek csészé nélkül vannak

Fotó: Potyó Imre

Örvös légykapó (*Ficedula albicollis*)

Kisebb termetű, mint a veréb. A kifejlett hím háta fekete és hófehér nyakörve jellegzetes, amelyről azonnal felismerhető. Alsóteste szintén hófehér, szárnyain kis fehér foltot láthatunk. A tojó ezzel ellentétben barnásszürke, szárnyán szintén fehér folt látható, amely nagyobb mint a hím szárnyfoltja. Tölgyesek és bükkösök gyakori költőfaja. Ritkán elegyes erdőkben és öreg parkokban is költ. Költöző madár. Táplálékát jellegzetes módon szerzi: a fa repedései, hasadékaik előtt, ahol megbújnak a legyek és más rovarok, nagyon gyors szárnycsapásokkal légörvényt kelt, így a legyek, rovarok felszállnak, majd könnyedén prédájává válnak. Nevét a hím jellegzetes fehér örvéről kapta. Régijs nevei voltak még örvös légyvadász, örvös légyész.

Fotó: Nehézy László

FÉSZEK: A hímek április közepén-végén foglalják el a költőodúkat. A hímek egy része több költőhelyet is véd. A tojók általában az odú minősége alapján választanak maguknak párt. Egy hímnek több párja is lehet. A tojó május első napjaiban építi fűszálakból, kevés levélből, növényi rostból álló fészket, 2-3 napon belül befejezi a fészek építését.

Fotó Nagy Csaba - Az örvös légykapó tojásai jellegzetes türkizkék színűek

Fotók: Nagy Csaba - Kotló örvös légykapó tojó - Csupasziget fiókák

TOJÁSAINAK SZÁMA: (4-) 6-7 db. A hímek lehetnek többnejűek is, ilyen esetekben az elsődleges tojóknak van nagyobb fészekaljja, a másodlagos tojók csak 2-3 tojást raknak. A tojások mérete: 16,6 x 13 mm, rikítóan világoskék-zöldesek.

KÖLTÉSI PERIÓDUS/ KOTLÁS HOSSZA: Évente csak egyszer költ. A kotlás hossza: 12-15 nap. A tojó egyedül kotlik. A kotlást a fészekalj teljessé válása előtt megkezdik.

FIÓKANEVELÉS HOSSZA: Rendszerint 13-16 nap között változik. Mindkét szülő etet, az etetés sűrűsége függ a fészekalj nagyságától és a fiókák korától. Rossz időjárási viszonyok esetén a fiókanevelés 18 napig is elhúzódhat. Hosszabb tartó esős időszakban kritikussá is válhat a helyzet, romlik a fiókák kirepülés előtti kondíciója, esetleg az egész fészekalj elpusztulhat. Ebben az időszakban a speciális táplálékszerzés háttérbe szorulhat, mert a cinegékhez hasonlóan keresnek eleséget az ágakon, leveleken és esetleg a talajon is.

VÉDELEM: Mesterséges odútelepen könnyen megtelepedő faj. Egyes telepeken a széncinegék után a leggyakoribb fészkelő, sőt évről-évre nagyobb számban költ, és előfordul, hogy domináns lakóvá válik. A „B” típusú odút kedveli, de nem veti meg a „C” típusút sem. A hímek igen kis revírt tartanak, ezért ahol megtelepedésre számíthatunk, ott sűrűbben lehet az odúkat kihelyezni.

Fotó: Nagy Csaba - Tokosodó és tollas fiókák

Vörösbegy (Erithacus rubecula)

Kistermetű, barnás színű madár, jellegzetes narancsvörös mell- és arcfolttal. Feje viszonylag nagy. Gyakran felfújja tollait, amitől gömbölydednek látszik, egyébként karcsú a termete. A fiatalok tollazata finoman pettyezett, mellükön és arcukon nincs vörös folt, jól látható rajtuk a vékony sárga szárnycsík. Hazánkban a középhegységi patak völgyek erdeiben, parkokban, arborétumokban, nagyobb kertekben mindenütt gyakori madár. Vannak egyedek, melyek télire elvonulnak. Az itt maradók rendszeresen megjelennek a téli etetőkön. Nagyon sok régi nevét ismerjük, amelyeket a mai elnevezéséhez hasonlóan begyének színe ihletett. Ezek voltak például: csipkemedár, vörösbögy, vörösbegyű dallár, veres begyű billegető és paprikamedár.

FÉSZEK: Elsősorban a talajon vagy annak közelében rakja, azaz földi üregekbe, gyökerek közé, erdei híd gerendája alá, farakás közé, harkályodúba. A fészek alapja növényi szálabból, száraz levelekből és mohából áll. A csészét finom gyökerekkel, moha- és szőrszálakkal, ritkán pihetollakkal béleli.

A fészket csak a tojó építi 4-5 nap alatt, néha a párját is elzavarja ebben az időben.

Fotó: Nehézy László

Fotó Nagy Csaba - A vörösbegy tojásai jellegzetes vörhenyes mintázatúak

Fotó Kazi Róbert - Csupasz vörösbegy fiókák

TOJÁSAINAK SZÁMA: 5-6 db. Kerekded alakúak. Jellegzetesen vörhenyes színűek. Nagyobbak, mint a széncinegéé, méretük: 19x15 mm.

KÖLTÉSI PERIÓDUS/ KOTLÁS HOSSZA: A tojó az utolsó tojás lerakása után kezd kotlani, melynek időtartama 13-14 nap. Egyedül kotlik. Évente általában kétszer költ, április-májusban illetve június-júliusban. Hazai erdeinkben a vörösbegy a leggyakoribb kakukkgaзда.

FIÓKANEVELÉS HOSSZA: 12-15 nap. A kirepülés után egyenként rejtőznek el a közelben, ahol a szülei tovább etetik őket. A költési időben kizárólag állati eredetű táplálékot fogyasztanak, főként különböző rovarokat és pókokat. Ősszel és télen sok bogyó és más növényi eredetű táplálék kerül az étlapjukra.

VÉDELEM: Az itt telelő madarakat apróra vágott almával, főtt hússal, sajttal és lisztkekével etethetjük. A fészkelőállomány megtartása érdekében a mélyutak mentén földi üregeket készíthetünk számára. Mesterséges odútelepeken a „C” típusú odú alkalmas 0,5-1,0 méter magasan elhelyezve, de ezeket az odúkat is ritkán foglalja el. Védett.

Nyaktekercs (Jynx torquilla)

„A mozdulatai is furcsák, bolondosak, mert hol fejét forgatja, nyakát majd kicsavarja, hol meg ellapul az ágon s kígyószerűen nézget” (Chernel István). Szinte mindig egyik nevét ennek köszönheti, néhány példa erre a múltból: nyaktekerő, nyaktekergető, tekerincs, nyakforgató, nyaktekerincs. A harkályok rendjébe tartozik. A többi harkállyal ellentétben saját maga nem váj odút, de elfoglalja a kész üregeket. Veréb nagyságú madár. Tollazata felül fakéreg mintázatú, alul finoman sávozott. A hím és a tojó hasonló. Rejtett életet él. Jelenlétét jellegzetes hangja árulja el, mely magas, orrhangú „vi-vi-vi-vi”. Vonuló. Március végétől április közepéig érkezik vissza telelőhelyéről, Afrika trópusi tájairól. Nem kedveli a zárt erdősegeket, inkább gyümölcsösökben, városi parkokban és a ritkás előhegységi erdőkben él.

FÉSZEK: Nem épít, az odú csupasz fenekére rakja tojásait.

TOJÁSAINAK SZÁMA: 7-10 db. A tojások egyszínű fehérek, méretük 20x15 mm.

Fotó: Nagy Csaba

Fotó: Nagy Csaba - Csupasz nyaktekercs fiókák

KÖLTÉSI PERIÓDUS/ KÖTLÁS HOSSZA: Évente csak egyszer, májusban költ, ezért előfordul, hogy a már kotló mezei verebeket vagy széncinegét kilakoltatja az odúból.

A kotlást a tojó az 5-7. tojás lerakása után kezdi, a hím csak alkalmanként váltja a párját. Ha a kotló madarat megzavarjuk, jellegzetes sziszegő hangot ad.

A kotlás hossza: 12-14 nap.

FIÓKANEVELÉS: A fiókákat mindkét szülő eteti, kizárólag hangyabökökkel, tojásokkal és kifejlett hangyákkal. A felnőtt madarak is főként hangyákkal táplálkoznak. A fiókák megzavarásuk esetén sziszegő hangot adnak.

A fészket a kikelés utáni 19-21. napon hagyják el. Kirepülés után még az odú környékén maradnak. Augusztus-szeptemberben indulnak téli szállásukra.

VÉDELEM: Mivel a parkok, öreg erdők, és idősebb gyümölcsösök területe hazánkban egyre csökken, a „B” típusú mesterséges odú kihelyezésével megtelepíthető, de csak egy - egy pár alkalmi fészkelésére számíthatunk. Az odú kiválasztásában nem túl válogatós, az alacsonyan vagy magasan elhelyezett odúkat is elfoglalja. Védett.

Fotó: Nagy Csaba - A tojásai egyszínű fehérek

Fotó: Nagy Csaba - Tollas nyaktekercs fióka

Házi veréb (*Passer domesticus*)

Fotó: Nehézy László - Házi veréb hím

A legismertebb madarak egyike, melynek léte az emberhez kötődik. A nemek eltérőek. A hímnek fekete a torokfoltja, amely lehúzódik a begyéig, a szemkörnyéke is fekete. Torka oldalt kissé fehéres, de az arca szürkés színű. Fő bélyege a feketén sávozott barnás hát. Szárnyának széles csíkja egyszínű fehér. Költési időben a csőre fekete, egyébként barnásszürke. A tojó csaknem egyszínű szürke, alulról piszkosfehér, a háta halványan, feketén sávozott. A fiatalok az első vedlésig a tojóra hasonlítanak. A házi veréb télen is a fészkelőhely közelében marad. Az összefüggő erdőket nem kedveli, itt nem is költ. Fészkelése hazánk minden táján, elsősorban lakott területeken figyelhető meg, neve is erre utal.

FÉSZEK: Szívesen költ telepesen. A fákra épített fészkek gömb alakúak, kis bejárati nyílással. Fészket elszáradt fűből, szalmából építi, ami kusza tákolmányra hasonlít, a csészét tollal és mindenféle anyaggal (akár nylonnal, különböző rongydarabokkal, madzagokkal) béleli.

TOJÁSAINAK SZÁMA: (3-) 5-6 (- ritkán 8) db. Méretük: 22,2 x 15,6 mm. A tojások világosbarna, ritkábban sötétebb barna alapon, de néha igen sűrűn mintázottak.

KÖLTÉSI PERIÓDUS/ KÖTLÁS HOSSZA: Április és augusztus között évente kétszer, de akár háromszor is költ. A kötlás hossza: (13) 15-17 nap. A tojó és a hím felváltva kotlik.

FIÓKANEVELÉS HOSSZA: 17 nap. A fiókákat mindkét szülő eteti, kb. 40 % növényi, 60 % állati eredetű táplálékkal.

VÉDELEM: Állománya fokozatosan csökken, a megbecsülhetetlen létszámú nagy csapatok emléke már a múlté. A lakott területeken létét két fontos tényező határozza meg. Az egyik a fészkelésre alkalmas üregek, nyílások száma a házakon, épületeken, mely a modern építkezések következményeképp egyre kisebb. A másik a háztáji állattartás - ami az utóbbi években szintén erőteljesen fogyatkozik - így nincs elegendő mageleség számukra a költési időn kívül. Ezért fontos a téli etetés és a mesterséges odúk elhelyezése. A „B” és „C” típusú mesterséges odúkban, főleg lakott területeken, kiskertekben, parkokban időnként megtelepszik. Közösségi jelentőségű madárfaj.

Fotó: Haraszthy László

Mezei veréb (*Passer montanus*)

Kisebb termetű és elegánsabb a házi verébnél. A háta hozzá hasonlóan feketesávós. Fejtetője barnászörös, torokfoltja fekete és kisebb, mint a házi verébné. Tiszta fehér a fejdala, a fülfoltja fekete. Egész alsótteste, hasa és begye is piszkosfehér. A hím és a tojó hasonlóak egymáshoz. A fiatalok az első vedlésig halványabb színűek. Gyakori állandó madarunk. Lakott területek peremén, szántóföldek szegélyében, nagyobb gyümölcsösökben, erdőszéleken fészkel. Gyakran fészkel folyóárterek fűz- és nyárligeteiben. A nevét is előfordulási területének, a mezőnek köszönheti.

Fotó: Nagy Csaba

FÉSZEK: Száraz fűszálat, eperfalevelet, más madarak tollait is felhasználja az építéshez. Csak a mezei veréb fészkeiben találhatunk más madaraktól származó tollakat is. A mesterséges fészkekodúban sokszor a bejárat fölötti térben épít boltívet a fészekcsésze fölé – erről a fészke könnyen felismerhető.

TOJÁSAINAK SZÁMA: (2-) 5-6 (- ritkán 9) db. Méretük: 19 x 14 mm. A tojások világosbarna alapon, sötétvörös-barnán ritkán, de néha igen sűrűn mintázottak. Hasonlóak a házi verébéhez.

KÖLTÉSI PERIÓDUS/KÖTLÁS HOSSZA: Évente kétszer, de előfordul, hogy háromszor költ. Jó időjárás esetén már március közepén - végén elkezd a költést. Amennyiben a tavasz hűvös napok-

Fotó: Nagy Csaba - A házi és a mezei veréb tojásai igen hasonlóak

Fotó: Nagy Csaba - Fészke boltíves, amelyhez más madarak tollait is felhasználja

kal kezdődik, április közepéig is elhúzódhat a költés kezdete. A kötlás hossza: (12) 13-14 nap. A tojó és a hím felváltva kotlik.

FIÓKANEVELÉS HOSSZA: 12-14 nap között változhat. A fiókákat mindkét szülő eteti óránként 5-6 alkalommal, kizárólag állati eredetű táplálékot, különböző rovarokat, bogarakat hordanak nekik. Májustól augusztusig a szülők is rovarokkal táplálkoznak.

Fotó: Nagy Csaba - Tokosodó fiókák

VÉDELEM: A mezőgazdasági termelési struktúra változásai miatt – főként a vegyszerezésnek és műtrágyázásnak köszönhetően – a költési időnyben nem talál elegendő rovar táplálékot. Így a táplálékforrások szűkülésének következtében állománya csökken. A „B” típusú mesterséges odúval megtelepíthető nagyobb gyümölcsösökben, művelt területek facsoportjaiban. A gyümölcsösben kialakított odútelepen domináns fészkelő faj lehet, ami fontos, hiszen a költésidőnyben természetes rovarpusztító szerepe jelentős! Védett madár.

Fotó: Nagy Csaba - Tollas fiókák

Seregély (*Sturnus vulgaris*)

Sárga csőrének és méretének köszönhetően hasonlít a fekete rigó hímjéhez, de rövidebb a farka és hegyesebb a csőre. Tollazata fémes zölden csillogó fekete, sárgásfehér petytyekkel. A nemek hasonlóak. A fiatalok első tollruhája tompa, piszkosbarna. A ligetes, rétekekkel váltakozó tájat kedveli. A zárt erdők belsejét kerüli, viszont az erdőszéleken költ. Kedvelt fészkelőhelyei az erdősávok, fasorok, facsoportok és kisebb - nagyobb épületek. Előnyben részesíti a tölgyeseket és nyárfásokat, ezeknek természetes harkályodúiban fészkel. A nagyvárosokban is megtelepszik. A faj nevét a madár jellegzetes, társas életmódjának köszönheti: nyár közepétől és ősszel ugyanis sűrű csapatokban, nagy fekete „seregekben” repül.

FÉSZEK: Április elején kezdi a fészekrakást, a hím keresi meg a fészkelőhelyet. A fészek anyaga száraz fű, növényi szálak, falevelek, kevés szőr, vagy toll. Előfordul, hogy csak néhány szál fűvet hord össze és a tojó csaknem az odú csupasz aljára rakja le a tojásait. A másik véglet, hogy a madár alaposan megépített fészkekben költ.

Fotó: Ódri Attila

Fotó: Nagy Csaba - A seregély tojásai világos kékeszürke színűek

Fotó: Nagy Csaba - Csupasz és tokosodó seregély fiókák

TOJÁSAINAK SZÁMA: (4-) 5-6 (- ritkán 9) db. Méretük: 29,6 x 21,1 mm. A tojó már az első tojás lerakása után kotlik. A tojások világos kékeszürke színűek.

KÖLTÉSI PERIÓDUS/ KOTLÁS HOSSZA: Évente kétszer költ. A kotlás hossza: (12) 14-15 nap. A tojó és a hím felváltva kotlik, de éjszaka csak a tojó van az odúban.

FIÓKANEVELÉS HOSSZA: 20-22 nap között változhat. Naponta kb. 240 alkalommal etetnek. A fiókák már a 13. napon elérik végleges, kirepülés előtti méretüket. A fiókáknak eleinte apró rovarokat hordanak szülei, de növekedésükkel arányosan lószúnyogokkal, más kétszárnyúakkal és rengeteg gilisztával növelik a táplálékot. Majd később nagyobb bogarakat, mezei tücsköt és bogyókat hordanak számukra. Jól alkalmazkodnak a költőhelyük táplálékforrásához.

VÉDELEM: „D” típusú mesterséges odúban megtelepedik, berepülő nyílása 40-46 mm legyen. Fészek szempontjából vetélytársa lehet a mezei veréb, mivel egy időben költenek, és mindkét faj egyformán igénytelen az odú tekintetében. Közösségi jelentőségű madárfaj.

Fotó: Nagy Csaba - Tollas seregély fiókák

„IDEGENEK” AZ ODÚBAN

A madárodúban nem várt vendégek is megjelenhetnek, például kismélsők, főként pelék, erdei egerek, továbbá darazsak, méhek és a táplálékkereső erdei sikló is előfordulhat.

Fotó: Nagy Csaba - Nagy pele kölykök odúban

Nagy pele (*Glis glis*)

Helyenként gyakori rágcsáló hazánkban. Kedveli a cseres- és gyertyános tölgyeseket, az elegyes bükkösöket és a felhagyott gyümölcsösöket. Hétfélg házak padlásain gyakran megtelepszik. A nagy pele elsősorban éjszakai állat, így sötétedéskor bújik elő fészkeből, és többnyire éjfélig keresgél táplálék után, majd reggelig saját területének határait járja. A hímek gyakran hangosan „veszekednek”. Tápláléka tavasszal friss hajtásokból, rügyekből és virágokból áll. Az év további szakaszában bogyót, mogyorót, makkot és különböző gyümölcsöket eszik. Hosszú, 6-7 hónapig tartó téli álmot alszik. A nőstények 4-6 kölyköt szülnék, a hímek is segítenek a kicsinyek gondozásában. A családok a téli álm idején is gyakran együtt maradnak. Mivel egy széncinege méretű „B” típusú odú nyílásán befér, ezért azt előszeretettel választja pihenő-, és szaporodóhelyül. Gyakran megrágja az odú nyílását is. Természetes környezetben viszonylag hosszú ideig, 6-8 évet is élhet. Védett!

Mogyorós pele (*Muscardinus avellanarius*)

Szintén gyakori pelefajunk, hegyesdombos vidékek jellemző rágcsálója. Az alföldi területeken ritka. Jellemző gömb alakú fészket épít, általában bozótosba, 1,0-1,5 m magasan. Többször beköltözik a madárodúba is, itt is hasonló fészket épít. A mogyorós pele is éjszakai rágcsáló. Elsődleges tápláléka a mogyoró, de hazánkban kedveli a somot, makkot, csipkebogyót, kőkenyit, fogyaszt virágnektárt és izeltlábuakat is. Közép-Európában általában évente két szaporodási periódus jellemzi, június vége és augusztus eleje között. Az ellés után a fiatalok 35-40 nappal önállóvá válnak. Téli álmot alszik, ehhez speciális alvófészket épít. Természetes környezetben 4-6 évet él. Védett!

Fotó: Nagy Csaba - Mogyorós pele az odú tetején

Fotó: Nagy Csaba - Erdei pele kölykök odúban

Erdei pele (*Dryomys nitedula*)

Ritkábban találkozhatunk ezzel a fajjal, főként a Naszályon és a Szóri-erdőben gyakori, a Dél-Börzsönyben csak elvétve fordul elő a helyi csoport területén. Az Északi-középhegység más területein is csak szóróványosan előforduló rágcsáló elsősorban a szárazabb erdőket kedveli. Szintén éjszaka aktív, téli álmot alvó faj. Elsősorban természetes odvakba építi fészket, ennek hiányában elhagyott madárfészkekbe, mesterséges odúkba is beköltözik. Tápláléka tavasszal elsődlegesen magvakból, rügyekből, fiatal hajtásokból, virágokból áll. A kölyöknevelés idején főként állati eredetű táplálékot fogyaszt (bogarakat, lepkéket, rovarokat és madárfiókákat). Ősszel kedveli a gyümölcsöket. Május végén, június elején, általában egyszer ellik, 3-5 utóda van. Védett!

Erdei sikló (*Elaphe longissima*)

Olykor az odúban találkozhatunk ezzel a kígyófajjal. Az erdei sikló, mint minden rokona, ragadozó: táplálékát főleg rágcsálók, cickányok, illetve madarak (tojások és fiókák) adják. Mérges nincs, így áldozatait vagy élve nyeli el, vagy afféle kis óriás-kígyó módjára megfojtja őket. A mesterséges fészkekodúkra is gyakran rájár. A sikló nem veszélyes az ember számára. Minden hulló és kételtű védelem alatt áll, ha találkozunk vele, ne bántsuk!

Fotó: Nagy Csaba - Erdei sikló odúban

Fotó: Nagy Csaba - A darazsak veszélyes vendégek lehetnek!

Lódarázs (*Vespa crabro*)

A nyár derekán gyakran találkozhatunk olyan odúkkal, ahol a nyíláson ki-be járkálnak a vadméhek vagy a lódarazsak. A lódarázs a darazsak (*Vespa*) családjának legnagyobb méretű európai képviselője. Nagy méretei, zajos röpte és fájdalmas, komoly duzzanatot okozó csípése miatt fészket érdemes békén hagyni és azokat az odúkat is, amelyeket elfoglalja! A lódarázs más izeltlábuakkal táplálkozik. Társas életű állat, melynek rovarállamai tavasztól késő őszig aktívak. A közös munkával felépült kaptárak télre kiürülnek, a dolgozók és herék elpusztulnak, csak a megtermékenyített nőstények telelnek át, hogy a következő évben királynőként uralkodhassanak saját utódaik felett. Amennyiben az odúk ellenőrzése során olyan darázzsal találkozunk, amely még nem aktív (mivel a királynő először csak egyedül van), érdemes óvatosan kitesékelni, majd erősítsünk molyirtólapot az odú fedelének belső felére. Ez valószínűleg távol tarja a kellemetlen vendégeket és a madarakat nem zavarja a költésben. A lódarázs által elfoglalt odú 1-2 éven belül tönkremegy a darazsak rágása és nyála miatt. Ezeket ki kell cserélni!

GYAKORIBB ODÚLAKÓ FAJOK FÉSZKÉVEL ÉS KÖLTÉSÉVEL KAPCSOLATOS ALAPVETŐ INFORMÁCIÓK

Madárfaj	Fészkek jellemzői	Tojás színe	Tojás mérete mm	Tojásszám db	Kotlás hossza nap	Fióka-nevelés hossza nap
Barát-cinege	Moha alapon állati szőrrel bélelve	Fehér alapon vörhenyesen mintázott	16,5x12,6	(5-)7-9 (-11)	13-17	16-21
Kék cinege	Kevés fűszál, inkább moha alapon állati szőrrel bélelve	Fehér alapon vörhenyesen mintázott	16,2x12	(6-)8-13(-16)	(12-)13-16	15-23
Fenyves-cinege	Vastag tömörített moha alap, állati szőrrel bélelt.	Fehér alapon vörhenyesen mintázott	15x12	7-9 (-12)	14-18	16-21
Szén-cinege	Gyökér és fűszál alapon mohával és állati szőrrel bélelve	Fehér alapon vörhenyesen mintázott	18,2x13,4	(6-)8-10 (-15)	(10-)13-14(-22)	15-22
Csuszka	Főleg fenyőfakéreg apró pikkelyeiből áll. Csészét nem épít.	Jellegzetes nagy, barnás foltosak	19,7x14,4	(4-)6-8 (-13)	14-18	23-25
Házi veréb	Fűszálakból és más madarak tollából áll, az egész odút kibéleli	Világosbarna alapon vörhenyesbarnán ritkán, olykor sűrűn mintázott	22,2x15,6	(3-)5-6 (-8)	(13-)15-17	16-17
Mezei veréb	Fűszálakból, eperfa-levelekből és más madarak tollából áll, az egész odút kibéleli	Világosbarna alapon vörhenyesbarnán ritkán mintázott	19,3x14	(2-)5-6 (-9)	(12-)13-14	12-14

Madárfaj	Fészkek jellemzői	Tojás színe	Tojás mérete mm	Tojásszám db	Kotlás hossza nap	Fióka-nevelés hossza nap
Nyaktekerics	Nem épít fészket	Teljesen fehérek	20,3x15,3	(5-)7-10 (-14)	12-14	19-21
Örvös légykapó	Durva fűszál és kevés levél alapon növényi rosttal bélelve.	Világos kékeszöld	16,6x13	(4-)6-7	12-15	13-16
Szürke légykapó	Növényi szál, finom gyökér alapba a csészét szőrszálakkal, pamutszálakkal béleli.	Vörhenyes alapon sötétvörös foltos vagy maszatos	18,4x13,6	(2-)4-5 (-7)	12-14(15)	12-14(20)
Házi rozsdafarkú	Növényi rész, fűszál alapra a csészét tollakkal, szőrökkel, gyapjúval béleli.	Egyszínű, világos vöröses-barna	18,9x14,5	(4-)5-6	(12-)13(-16)	12-17(-19)
Vörösbegy	Növényi szálakból, száraz levelekből és mohából épít alapot, amelyet finom gyökerekkel, moha és szőrszálakkal, ritkán pihetollakkal bélel.	Kerekded alakúak. Jellegzetesen vörhenyes színűek.	19x15	5-6	13-14	12-15
Seregély	Száraz fű, növényi szálak, falevelek, kevés szőrrel, vagy tollal bélelve	Világos kékeszürke színűek	29,6x21,1	(4-)5-6 (-9)	(12-)14-15	20-22
Macskabagoly	Fészket nem épít.	Fehér	48,2x38,7	(1-)2-4 (-6)	28-30	32-37

A FIÓKÁK KORÁT A KÖVETKEZŐKBEN LEÍRT 5 KATEGÓRIA SZERINT HATÁROZZUK MEG:

1 = CSUPASZ:

Frissen kikelt fióka, teljesen csupaszbőrrel, esetleg pár tollpíhével, de a tollak még nem látszódnak a bőr alatt. A bőr a testen ilyenkor még pirosas árnyalatú (sok faj esetében), a szemek még nem nyíltak ki, a bőr alatt a szemgolyók feltűnő sötét dudorként láthatók.

2 = TOKOSODÓ:

Néhány napos fióka, amelyen a tolltokok már megjelentek, de még nem hosszabbak egy-két mm-nél. A bőrfelszín a test majdnem teljes felületén látható. A szemek általában még nem nyíltak ki, a bőr alatt a szemgolyók feltűnő sötét dudorként figyelhetők meg.

3 = TOKOS:

A tokok fejlettek, a test nagyobb részén megtalálhatók, de nagyrészt még nem kezdtek el kinyílni a tollzászlók. Az evezőkön csak néhány mm hosszban láthatóak kinyílt tollzászlók. A csupaszbőr már sok testrészen nem látható, mert a tokos részek befedik.

4 = TOLLASODÓ:

Még nem teljesen kitollasodott fiókák, számos részen láthatók még ki nem bomlott tollzászlók. Az evezők és a faroktollak láthatóan rövidek, s azokon a tolltokok még megfigyelhetők.

5 = TOLLAS:

Fejlett, teljesen tollas, kirepülés előtt álló fiókák, melyeken nem láthatók tokos testrészek.

Fotók: Nagy Csaba

FELHASZNÁLT IRODALOM

Andrési Pál (2002): Cselekvő természetvédelem, MME - Budapest, Orchis Természetvédelmi Egyesület - Ásotthalom

Barta Zoltán (1981): Odútelepeink lakói, segédanyag a „A Bakony madárvilágának szervezett védelme” című programhoz, Zirc

Bihari Zoltán, Csorba Gábor, Heltai Miklós (2007): Magyarország emlőseinek atlasza, Kossuth

Colin Harrison (1975): Jungvögel, Eier und Nester. Paul Parey Verl., (é.n.) Hamburg - Berlin

Drexler Szilárd (2005): Madárbarát kert, Cser Kiadó, Budapest

Géczi István: Zempléni odútelepek madár és emlősfajai, Abaúj- Zemplén Értékeiért Közhasznú Egyesület kiadásában, Sátoraljaújhely

Hadarics Tibor és Zalai Tamás szerk. (2008): Magyarország madarainak névjegyzéke, MME Nomenclator Bizottság, Budapest

Haraszthy László szerk. (1998 - 2000): Magyarország madarai, Mezőgazdasági kiadó, Budapest

Kállay György (2001): Természetvédelmi berendezések, Természet Szolgálatában Alapítvány

Killian Mullarrney, Lars Svensson, Dan Zetterström, Peter J. Grant (1999): Madárhatározó, Magyar kiadás 2002, Park Könyvkiadó, Budapest

Kiss Jenő (1984): Magyar madárnevek (európai madarak elnevezései), Akadémiai kiadó, Budapest

Schmidt Egon (1982): Gyakorlati madárvédelem, Natura - Budapest

Schmidt Egon (1989): Legkedvesebb madaraink, a vörösbegy, MME 1. füzet, Budapest

Schmidt Egon: Legkedvesebb madaraink, a széncinege, MME 4. füzet, Budapest

Schmidt Egon: Legkedvesebb madaraink, a csuszka, MME 7. füzet, Budapest

Börzsöny Alapítvány

www.borzsony.org

MME Börzsönyi Helyi
Csoport

